

บทที่ 8

สรุปผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่อง กระบวนการนำนโยบายคืนคนดีสู่สังคมไปสู่การปฏิบัติของกรมราชทัณฑ์: การเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อย โดยการศึกษาศูนย์เตรียมการปลดปล่อยเรือนจำชั่วคราวแค่น้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ และศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง เรือนจำชั่วคราวเขากลิ้ง จังหวัดเพชรบุรี เป็นการวิธีการสัมภาษณ์ และสังเกตในการเก็บรวบรวมข้อมูล ร่วมกับการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในกรมราชทัณฑ์ ซึ่งได้ก่อให้เกิดการค้นพบข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นภายในนโยบายคืนคนดีสู่สังคมในหลากหลายประเด็น จนนำมาสู่ข้อค้นพบ และสามารถสรุปภาพรวมของผลการศึกษา ร่วมกับการเสนอแนวทาง และข้อเสนอแนะต่อการพัฒนานโยบายคืนคนดีสู่สังคม ในส่วนการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยให้เกิดความเหมาะสม และยั่งยืนได้ดังนี้

สรุปผลการศึกษาจากกระบวนการนำนโยบายคืนคนดีสู่สังคม ในส่วนการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขัง ก่อนปล่อยไปสู่การปฏิบัติ

1. ลักษณะสำคัญของกระบวนการนำนโยบายคืนคนดีสู่สังคม ในส่วนการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยไปสู่การปฏิบัติ

1. นโยบาย และกระบวนการในการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติแสดงให้เห็นถึงการดำเนินงานที่มีการใช้กระบวนการทัศน์ ค่านิยม กระแสสังคม และสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมโลก และสังคมไทยเข้ามาเป็นปัจจัยหนุนเสริมสำคัญในการกำหนดนโยบาย โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชน และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ประกอบกับแนวคิดในการลงโทษและปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดที่มุ่งเน้นการแก้ไขฟื้นฟู และส่งเสริมการกลับสู่สังคมของผู้ต้องขังที่กลายเป็นเสาหลักสำคัญในการสร้างความชัดเจนให้กับการดำเนินงาน ร่วมกับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาใช้ในการกำหนดนโยบาย และส่งผลต่อการเกิดขึ้นของแนวทางในการปฏิบัติอื่น ๆ ตามมา การดำเนินงานภายใต้นโยบายจึงเป็นการดำเนินงานที่มีความเป็นพลวัต และได้มีการใช้ความเป็นพลวัตในการปรับเปลี่ยนการดำเนินงานเพื่อให้เกิดความเหมาะสมอยู่ตลอดเวลา

2. นโยบาย และแนวทางการดำเนินงานที่อยู่บนฐานของการเคารพในสิทธิ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขัง การเกิดขึ้นของนโยบายคีนคนดีสู่สังคมได้สะท้อนถึงการส่งเสริมให้ค่านิยม และแนวทางการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังขึ้นตรงกับแนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชน และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ กรมราชทัณฑ์จึงได้มีการใช้แนวคิดสากลนี้มาเป็นส่วนสำคัญต่อการกำหนดนโยบายตลอดระยะเวลาภายใต้แผนยุทธศาสตร์ และปฏิบัติการกรมราชทัณฑ์ 5 ปี และกำลังพยายามทำการพิสูจน์ให้สังคมเห็นว่า หากการลงโทษเป็นเพียงเพื่อสร้างความเป็นธรรมให้กับสังคม แต่กลับมองข้ามการสร้างความเป็นธรรมให้กับผู้ต้องขังแล้วนั้น ย่อมแสดงถึงการละเมิดต่อสิทธิ และบั่นทอนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังให้ลดลง และในท้ายที่สุดแล้วก็เท่ากับว่าสังคมจะต้องสูญเสียทรัพยากรมนุษย์อันมีคุณค่าไปอย่างน่าเสียดาย

ด้วยเหตุนี้ กรมราชทัณฑ์จึงได้มีการเร่งพัฒนาระบบ และรูปแบบในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังเพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับแนวคิดอยู่ตลอดเวลา ซึ่งจากการที่ได้มีการหยิบยก และมุ่งสร้างค่านิยมดังกล่าวให้เกิดขึ้น นับเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีของการได้มาของสิทธิ และโอกาสที่ผู้ต้องขังสมควรจะได้รับ เนื่องจากแนวคิดดังกล่าวเป็นที่ยอมรับในระดับนานาชาติที่สามารถใช้ยกเป็นข้ออ้างถึงในการเรียกร้อง และแสดงสิทธิได้อย่างเต็มที่ ซึ่งได้ช่วยให้การกำหนด และการดำเนินงานตามนโยบายมีความชัดเจน ตลอดจนความชัดเจนในการที่จะบอกกล่าวไปยังสังคม เพื่อสร้างแนวร่วมในสังคมให้เกิดขึ้น

3. นโยบายก่อให้เกิดค่านิยมใหม่ และจิตสำนึกสาธารณะขึ้นในสังคม

การเกิดขึ้นของนโยบายคีนคนดีสู่สังคมได้นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงทางแนวความคิด และแนวทางปฏิบัติงาน ซึ่งหมายถึง การทำงานเพื่อการปรับเปลี่ยน และสร้างภาพลักษณ์ใหม่ คือ การดำเนินงานที่ให้ความสำคัญในเรื่องสิทธิ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังเป็นที่ตั้ง ความชัดเจนนี้ นอกจากจะช่วยสร้างค่านิยมใหม่ให้กับการดำเนินงานแล้วยังหมายถึงการดำเนินงานที่มุ่งสร้างค่านิยมที่มีต่อผู้ต้องขังขึ้นใหม่ในสังคม โดยการพัฒนาระบบงานแก้ไขฟื้นฟู และการเปิดโอกาสให้ภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วม ตลอดจนการใช้สื่อประชาสัมพันธ์ ซึ่งเป็นการดำเนินงานที่มุ่งให้ภาพลักษณ์อันจำกัดจากการเป็นผู้ต้องขัง และการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังของงานราชทัณฑ์ได้รับการเปิดกว้าง และเข้าถึงความเป็นจริงในอีกแง่มุมหนึ่ง ซึ่งจะช่วยให้ค่านิยมที่มีต่อผู้ต้องขัง และผู้พ้นโทษของสังคมส่วนหนึ่งที่มีอยู่อย่างคับแคบได้ค่อย ๆ เปิดกว้าง ไปสู่ค่านิยมของการยอมรับ และความเข้าใจให้มากยิ่งขึ้น

กล่าวได้ว่า เป็นการดำเนินงานได้ก่อให้เกิดการเคลื่อนย้ายค่านิยมอันเกิดอคติที่มีต่อผู้ต้องขังจากการมองผู้ต้องขังในฐานะของการเป็นผู้ร้าย ไปยังการมองในฐานะของการเป็นมนุษย์คนหนึ่งที่มีสิทธิ และศักดิ์ศรีเทียบเท่ากับบุคคลอื่น ๆ ในสังคม โดยการส่งเสริมการสร้าง

จิตสำนึกสาธารณะอันดีงามนี้ให้เกิดขึ้นในสังคม ทั้งจากการเข้ามามีส่วนร่วม และให้การสนับสนุน การดำเนินงานต่าง ๆ ทั้งในระดับกรมราชทัณฑ์ และระดับเรือนจำ ทักษสถาน ผลของการกำหนด นโยบาย และการดำเนินงานกลายเป็นส่วนในการผลักดัน และสร้างค่านิยมเชิงบวกให้กับสังคมใน การเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการให้โอกาสผู้ต้องขังได้เป็นอย่างดี ซึ่งจะนำไปสู่การลดความแปลก แยก และแตกต่างระหว่างกันในสังคม และนั่นย่อมหมายถึง โอกาสในการอยู่ร่วมกันในสังคมได้ อย่างเท่าเทียม และส่งผลต่อการกลับสู่สังคมของผู้ต้องขัง อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของนโยบาย

4. นโยบายสร้างค่านิยม และมุมมองใหม่ให้กับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน

การดำเนินงานตามนโยบาย และการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในลักษณะของการใช้ชีวิต และการทำงานร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน กับผู้ต้องขัง นอกจากจะเป็นกระบวนการ หล่อหลอมทางสังคมให้กับผู้ต้องขังแล้วนั้น กระบวนการดังกล่าวยังเป็นเหมือนการหล่อหลอม ค่านิยมอันดีงามให้กับเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานร่วมด้วย คือ เกิดการเปลี่ยนแปลงค่านิยมที่มีต่อตนเอง และต่อผู้ต้องขัง คือ การตระหนักในสิทธิ ศักยภาพ และความสามารถของผู้ต้องขังมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การเหมือนการปรับเปลี่ยนระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจ อันเกิดจากความแตกต่าง ทางสถานภาพให้เหลือน้อยที่สุด โดยการยืนอยู่บนสัมพันธภาพที่มีความใกล้ชิด และอาศัยการ ดูแลซึ่งกันและกันให้เกิดขึ้นตลอดระยะเวลาของการต้องโทษ

นอกจากนั้นแล้ว สำหรับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน การที่นโยบายได้ชูประเด็น ดังกล่าวขึ้นมานั้น ก็ยังทำให้การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติในทุกระดับ และทุกส่วนงาน ต้องสร้างบทบาทหน้าที่ของการเป็นผู้ขับเคลื่อนทางสังคมในการพิทักษ์สิทธิ และสร้างความเป็น ธรรมให้กับผู้ต้องขัง ตลอดจนผู้พ้นโทษให้เกิดขึ้นแทรกซึมในทุกพื้นที่ของภารกิจงาน ซึ่งหาก เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานสามารถดำรงบทบาทในลักษณะไว้ได้นั้น จึงจะเรียกได้ว่าเป็นการปฏิบัติ หน้าที่ที่แสดงถึงความสอดคล้องกับกระบวนการทัศน์ของนโยบายได้อย่างจริง และช่วยสนับสนุนให้ แนวทางปฏิบัติที่เกิดขึ้นบรรลุผลสำเร็จได้เป็นอย่างดี

5. นโยบายสร้างค่านิยม และมุมมองใหม่ให้กับผู้ต้องขัง

จากการที่ผู้ต้องขังได้รับสิทธิ และการเข้าถึงโอกาสตามแนวทางของนโยบายจาก การใช้ชีวิตระหว่างต้องโทษในเรือนจำ และทัณฑสถานเปิดที่มีรูปแบบของศูนย์เตรียมการ ปลดปล่อย และศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง นับเป็นจุดเริ่มต้นในการการสร้างกระบวนการ ในการตระหนัก และมองเห็นคุณค่าของตนเองให้กับผู้ต้องขังหลังจากที่กระบวนการยุติธรรม และ การต้องโทษในเรือนจำ และทัณฑสถานระบบปิดได้ทำให้การตระหนักในคุณค่าที่มีต่อตนเองลดลง หรืออาจกล่าวได้ว่า การนำนโยบายไปปฏิบัติในเรือนจำ และลักษณะดังกล่าวนับเป็นกระบวนการ สำคัญที่ได้ช่วยย้ําบาดแผล หรือการติดอยู่กับการเป็นบุคคลมีมลทินประทับอันเกิดจากผลของการ

ต้องโทษค่อย ๆ ได้รับการเยียวยา คือ ความสัมพันธ์แบบแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ความร่วมมือร่วมใจระหว่างเจ้าหน้าที่ กับผู้ต้องขัง ตลอดจนครอบครัวผู้ต้องขัง และชุมชน ผ่านทางการใช้ชีวิต และรูปแบบกิจกรรมต่าง ๆ ได้กลายเป็นกระบวนการในสร้างโอกาสในการพัฒนาตนเองให้กับผู้ต้องขัง ทั้งทักษะอาชีพ และทักษะสังคม ซึ่งได้นำไปสู่การรับรู้ถึงศักยภาพ และความสามารถที่มีอยู่ตนเอง อันจะก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิธีคิด และพฤติกรรม รวมทั้งยังช่วยสร้างความมั่นใจต่อการดำเนินชีวิตระหว่างต้องโทษ และต่อการดำเนินชีวิตในภายหลังพ้นโทษ กระบวนการดังกล่าว จึงเป็นทั้ง การลดรอยมลทิน และการสร้างการมองเห็นคุณค่าให้เกิดขึ้นกับผู้ต้องขังได้ในเวลาเดียวกัน ซึ่งนับเป็นการสร้างเกราะป้องกันแรงกระแทกจากสังคมที่มีความสำคัญต่อการใช้ชีวิตของผู้ต้องขัง ภายหลังพ้นโทษ

6. กระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติ เป็นกระบวนการที่แบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ ขั้นแรกเป็นกระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติระดับกรมราชทัณฑ์ ซึ่งเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการใช้สถานการณ์ต่าง ๆ ในสังคมโดยรวมในทุกระดับมาเป็นปัจจัยหลักในการดำเนินงาน เพื่อสร้างกรอบให้กับการกำหนดนโยบาย และแนวทางในการปฏิบัติที่ชัดเจนให้กับเรือนจำ และทัณฑสถานนำเอาไปปฏิบัติในลำดับต่อไป และขั้นที่สอง คือ กระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติระดับเรือนจำ และทัณฑสถาน การดำเนินงานในขั้นนี้แสดงให้เห็นถึง การสร้างความสัมพันธ์ และการปรับเปลี่ยนระหว่างนโยบาย และแนวทางในการปฏิบัติของกรมราชทัณฑ์ กับอัตลักษณ์ของเรือนจำ และทัณฑสถาน ตลอดจนทุนทางสังคมที่ตนเองมีให้เกิดความสมดุลกัน ในการน้อมรับแนวคิด รวมทั้งการปฏิบัติตามนโยบาย และแนวทางปฏิบัติที่กรมราชทัณฑ์ได้กำหนดขึ้น

7. กระบวนการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติของกรมราชทัณฑ์แสดงให้เห็นถึง กระบวนการของการปรับลด และเพิ่มเติมบทบาท ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

ลักษณะที่ 1 การปรับลดระดับกรมราชทัณฑ์ เป็นการปรับลดบทบาทของกรมราชทัณฑ์ และเพิ่มเติมบทบาทให้กับภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคม และการเพิ่มเติมบทบาทให้กับเรือนจำ และทัณฑสถาน แสดงถึงเป็นการปรับเปลี่ยนบทบาท และลดอำนาจหน้าที่ในการรับผิดชอบดูแลผู้ต้องขังแต่เพียงลำพังลง พร้อมกับการถ่ายโอน และเปิดโอกาสให้ภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคมทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคธุรกิจ และภาคประชาชนให้ได้เข้ามามีส่วนร่วม และทำหน้าที่ในการดูแลผู้ต้องขังร่วมกัน ซึ่งจะช่วยให้งานราชทัณฑ์ หรือการดำเนินงานของกรมราชทัณฑ์ สามารถลดความแข็งแกร่งของระบบราชการแบบสั่งการลงได้ด้วยเช่นกัน และเกิดการดำเนินงานในลักษณะของความเป็นพหุลักษณะมากขึ้น

และสำหรับในส่วนของการเพิ่มเติมบทบาทให้กับเรือนจำ และทัณฑสถาน คือ กรมราชทัณฑ์จะทำหน้าที่ในการให้นโยบาย และแนวทางในการปฏิบัติ เพื่อให้เรือนจำ และ ทัณฑสถานใช้เป็นกรอบหลักในการดำเนินงาน ตลอดจนการสนับสนุนการดำเนินงาน พร้อมกับ เปิดโอกาสให้เรือนจำ และทัณฑสถานทำการสร้าง และพัฒนาการดำเนินงานในส่วน ของ รายละเอียดได้อย่างอิสระ หรือกล่าวได้ว่า เป็นการเปิดโอกาสให้เรือนจำ และทัณฑสถานทำการ ปรับเปลี่ยนการดำเนินงานให้มีความเหมาะสมกับอัตลักษณ์ และทุนทางสังคมที่ตนมี ตลอดจน ความเหมาะสมกับสภาพการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นที่เกิดขึ้น และเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

ลักษณะที่ 2 การปรับลดระดับเรือนจำ และทัณฑสถาน เป็นการปรับลดบทบาท ของเรือนจำ และทัณฑสถาน และเพิ่มเติมบทบาทให้กับผู้ต้องขัง ครอบครัวผู้ต้องขัง และชุมชน ในการเข้ามาร่วมรับผิดชอบ และดูแลซึ่งกันและกัน ซึ่งจะปรากฏชัดกับการดำเนินงานในเรือนจำ และทัณฑสถานระบบเปิด และโดยอย่างยิ่งในรูปแบบของศูนย์เตรียมการปลดปล่อย และ ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง โดยเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน และผู้ต้องขังได้ยืนอยู่บนสัมพันธภาพที่ดี ในการร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งจากการทำงาน และการใช้ชีวิตร่วมกัน การลดบทบาทในส่วนนี้จึง เป็นการสะท้อนให้เห็นถึง การลดช่องว่างเชิงอำนาจ อันเกิดจากสถานภาพที่แตกต่าง ซึ่งจะส่งผลดี ต่อการก่อเกิดการตระหนักในคุณค่าของตนเองให้กับผู้ต้องขัง ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญต่อการ ดำเนินงานของกรมราชทัณฑ์ในการส่งเสริมการกลับสู่สังคมของผู้ต้องขังภายหลังพ้นโทษอย่างยิ่ง และสำหรับครอบครัวผู้ต้องขัง และชุมชน เรือนจำ และทัณฑสถานจะทำการลดบทบาทในการเป็น เจ้าภาพหลักในการทำหน้าที่ในการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังแต่เพียงฝ่ายเดียว โดยการมุ่งสร้างการมี ส่วนร่วมจากครอบครัวผู้ต้องขัง และชุมชนบริเวณที่ตั้งของเรือนจำ และทัณฑสถานให้เกิดขึ้น ทั้งจากการจัดกิจกรรม และการประสานความร่วมมือ ซึ่งความร่วมมือที่เกิดขึ้นนั้นนอกจากจะ ส่งผลดีต่อกระบวนการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังแล้ว ยังส่งผลดีในแง่ของการเพิ่มขีดความสามารถใน การบริหารจัดการทรัพยากรให้เรือนจำ และทัณฑสถานร่วมด้วย

กระบวนการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติได้แสดงให้เห็นถึง กระบวนการของ การปรับลดอำนาจของงานราชทัณฑ์ในทั้ง 2 ลักษณะนี้ได้ช่วยให้เกิดผลดีในหลากหลายมิติ เช่น การลดความโดดเดี่ยวในการดำเนินงาน การช่วยให้กระบวนการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และสิ่งสำคัญคือ การเพิ่มโอกาสให้กับผู้ต้องขังในการกลับไปใช้ชีวิตได้ อย่างปกติภายหลังพ้นโทษ

แต่ถึงอย่างไร กระบวนการปรับลดบทบาทหน้าที่ของกรมราชทัณฑ์ เรือนจำ และทัณฑสถาน มิใช่เป็นกระบวนการปรับลดอย่างสุดโต่ง แต่เป็นเพียงกระบวนการปรับลดในเชิง อำนาจที่ในขณะเดียวกัน ก็จำเป็นต้องทำการเพิ่มเติมบทบาท หรือการทำหน้าที่ในส่วนอื่น ๆ ให้เกิดขึ้น

ตามมา หรือกล่าวได้ว่า กระบวนการปรับลดได้กลายเป็นตัวการในการช่วยสร้างความสามารถ และเพิ่มบทบาทในส่วนอื่น ๆ ให้เกิดขึ้น เช่น บทบาทในการสร้างระบบสนับสนุนการดำเนินงานต่าง ๆ ให้กับเรือนจำ และทัณฑสถาน บทบาทในการแสวงหา และบทบาทในสร้างเครือข่ายที่มีในระดับประเทศ และระดับชุมชนให้เกิดขึ้นควบคู่กับการแสวงหารูปแบบในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง

8. กระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติจะนำไปสู่การพัฒนา และสร้างอัตลักษณ์ให้กับเรือนจำ และทัณฑสถาน

นโยบาย และแนวทางการปฏิบัติของกรมราชทัณฑ์ นอกจากจะเป็นผลดีต่อการดำเนินงานของเรือนจำ และทัณฑสถานแล้วนั้น ในอีกนัยยะหนึ่งยังหมายถึง การกลายเป็นปัจจัยสนับสนุนสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนา และสร้างอัตลักษณ์ของตนเองขึ้นมา การพัฒนาอัตลักษณ์ คือ การที่เรือนจำ และทัณฑสถานมีการดำเนินงานก่อนการเกิดขึ้นนโยบายที่สอดคล้องกับนโยบาย หรือแนวทางปฏิบัติใหม่ที่เกิดขึ้น เรือนจำ และทัณฑสถานก็สามารถน้อมรับนโยบาย หรือแนวทางดังกล่าวเข้ามาผสมผสานกับอัตลักษณ์ และทำการต่อยอดจากการดำเนินงานเดิมก่อนหน้านี้ได้ ในทันที ในขณะที่การสร้างอัตลักษณ์ใหม่นั้นเกิดขึ้นเมื่อนโยบาย และแนวทางปฏิบัติที่เกิดขึ้นมีความแปลกใหม่ไปจากแนวทางการดำเนินงานเดิม เรือนจำ และทัณฑสถานก็จะสามารถทำการรับเอาสิ่งเหล่านั้นมาใช้ในการดำเนินงานในรูปแบบที่แตกต่างไปจากเดิม ซึ่งก่อให้เกิดผลดีต่อการดำเนินงานของเรือนจำ และทัณฑสถานไปกว่าการดำเนินงานในรูปแบบเดิม

และด้วยความแตกต่างในเรื่องอัตลักษณ์ของเรือนจำ และทัณฑสถาน จึงทำให้แม้เรือนจำ และทัณฑสถานจะมีกรอบของนโยบาย รวมทั้งการวางระบบ และรูปแบบสนับสนุนการดำเนินงานที่เหมือนกัน แต่ด้วยความแตกต่างข้างต้นจึงทำให้รูปแบบการดำเนินงานในแต่ละเรือนจำ และทัณฑสถานมีความแตกต่างกันออกไป และก็ด้วยความแตกต่างนี้ก็ได้ทำให้เรือนจำ และทัณฑสถานเกิดการค้นพบทุนทางสังคมที่ตนเองมี ทั้งศักยภาพของเจ้าหน้าที่ ผู้ต้องขัง ครอบครัวผู้ต้องขัง ตลอดจนชุมชน

สำหรับชุมชน อัตลักษณ์ของชุมชนอันเกิดจากลักษณะ และวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน นับเป็นปัจจัยสำคัญอีกอย่างหนึ่งต่อการพัฒนา และสร้างอัตลักษณ์ให้กับเรือนจำ และทัณฑสถาน เนื่องจากการดำเนินงานของเรือนจำ และทัณฑสถานในลักษณะนี้ต้องอาศัยการมีส่วนร่วม และระดมทรัพยากรในชุมชนในการสนับสนุนการดำเนินงาน การสร้างจุดร่วมที่ตรงกัน และสอดคล้องกับความเป็นจริงของชุมชนจึงเป็นความจำเป็นที่ไม่สามารถมองข้ามได้ ดังนั้น จึงเล็งไม่ได้ที่การดำเนินงานของเรือนจำ และทัณฑสถานจะต้องอิงอาศัย และคำนึงถึงอัตลักษณ์ของชุมชน

ดังนั้น เรือนจำ และทัณฑสถานแต่ละแห่งจึงมีการพัฒนา และสร้างอัตลักษณ์ให้กับ การดำเนินงานของตัวเองในรูปแบบที่แตกต่างกันอยู่ตลอดเวลา หรืออาจกล่าวได้ว่า การดำเนินงานของเรือนจำ และทัณฑสถานได้มีการปรับเปลี่ยน และพัฒนาอัตลักษณ์เข้าสู่ การดำเนินงานที่มีความเป็นพื้นที่มากขึ้น ซึ่งนับเป็นวิธีการที่จะทำให้เรือนจำ และทัณฑสถาน กลายเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนอย่างกลมกลืน อันจะส่งผลดีต่อการทำงานร่วมกัน และสร้าง ความมั่นคงให้กับ การดำเนินงานของเรือนจำ และทัณฑสถานได้เป็นอย่างดี

2. การจัดการกับการลดการตีตรา การประทัมลทิน และการเสริมพลังอำนาจให้กับ ผู้ต้องขังที่เกิดขึ้นในกระบวนการนํานโยบายคืบคนคืบสังคมไปสู่การปฏิบัติ

การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในศูนย์เตรียมการปลดปล่อย และศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจ พอเพียง ได้ส่งเสริม และทำให้การดำเนินงานของเรือนจำ และทัณฑสถานเข้าสู่กระบวนการ แห่งการบ่มเพาะคุณค่า และอัตลักษณ์ใหม่ให้กับผู้ต้องขัง ซึ่งนับเป็นกระบวนการที่สามารถใช้ ใน การจัดการกับการลดการตีตรา การประทัมลทิน และการเสริมพลังอำนาจให้กับผู้ต้องขังให้ เกิดขึ้นได้ หรือกล่าวได้ว่า การต้องโทษได้สร้างกระบวนการหล่อหลอมทางสังคมขึ้นใหม่ให้กับ ผู้ต้องขัง ซึ่งเกิดจากลักษณะของการเป็นเรือนจำ และทัณฑสถานเปิด โดยเฉพาะศูนย์เตรียมการ ปลดปล่อย และศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง มีลักษณะเอื้อต่อการจัดการกับการลดการตีตรา การประทัมลทิน และการเสริมพลังอำนาจให้กับผู้ต้องขัง สามารถสรุปได้ดังนี้

- การสร้างบรรยากาศที่คลี่คลายให้กับ การต้องโทษ เป็นผลมาจากการจัด สภาพแวดล้อม ใหม่ให้กับผู้ต้องขัง ซึ่งส่งผลต่อการสร้างการรับรู้ใหม่ให้กับผู้ต้องขัง โดยการปลด ลัลักษณะของการเป็นเรือนจำ คือ การทำลายกำแพงสูงทึบ การมีกฎระเบียบที่ผ่อนคลายกว่า เรือนจำ และทัณฑสถานปิด และการปลดอัตลักษณ์ของการเป็นผู้ต้องขัง คือ การปลดเครื่องแบบ นักโทษ และคำเรียกขาน คำนำนํ้าในรูปแบบของความสัมพันธ์ในครอบครัวให้เกิดขึ้นมากที่สุด

- รูปแบบปฏิสัมพันธ์ และความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานกับผู้ต้องขังที่ อยู่บนฐานของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งเป็นการลดช่องว่างระหว่างกันให้แคบลง ทั้งจาก รูปแบบ และวิถีปฏิบัติระหว่างกัน เช่น การนั่ง ยืนในระดับเดียวกัน ร่วมกับการทำงานในรูปแบบ ของการผลิตร่วมกัน คือ การมุ่งสร้างการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้นในทุกขั้นตอนของการทำงาน และ ในทุกกองงาน/ฐานการเรียนรู้ ตลอดจนการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันตลอดระยะเวลาของการต้องโทษ

- การกำหนดรูปแบบกิจกรรม และรูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้ต้องขัง คือ การไม่ แบ่งแยกกันระหว่างกิจกรรมการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย กับวิถีการดำเนินชีวิตของผู้ต้องขัง

ออกจากกัน รวมถึงการใช้ชีวิตร่วมกันของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานกับผู้ต้องขัง ผู้ต้องขังกับผู้ต้องขัง ตลอดจนการเชื่อมโยงครอบครัวผู้ต้องขัง และชุมชนเข้าเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิตของผู้ต้องขัง เพื่อให้การพัฒนาทักษะอาชีพเกิดขึ้นควบคู่กับทักษะสังคม ซึ่งจะเป็นฐานสำคัญในการสร้างความสามารถในการพึ่งพิงตนเอง และการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างยั่งยืน นอกจากนี้ยังเป็นกิจกรรมที่สนับสนุนให้สวัสดิการทั้ง 7 ด้าน ได้แก่ การมีศึกษา การมีสุขภาพ อนามัยที่ดี การมีที่อยู่ตามควรแก่อัตตภาพ การมีงานทำการมีรายได้ การมีความมั่นคงทางสังคม นันทนาการ และบริการสังคม อันเป็นสวัสดิการที่ผู้ต้องขังสมควรได้รับตามสิทธิได้รับการเติมเต็ม และยังประโยชน์แก่ผู้ต้องขัง ตลอดจนครอบครัวผู้ต้องขัง และผู้พ้นโทษมากขึ้น

กระบวนการในการจัดการกับการลดการตีตรา การประทัมลทิน และการเสริมพลังอำนาจให้กับผู้ต้องขัง ประกอบด้วย 2 กระบวนการ คือ

กระบวนการปลดอัดลักษณะเดิม อันเป็นผลสืบต่อมาจากการเป็นเรือนจำ และทัศนสถานเปิดที่แสดงถึงการปลดสัญลักษณ์ของเรือนจำ และอัตลักษณ์ของการเป็นผู้ต้องขังให้เหลือน้อยที่สุด ปฏิสัมพันธ์ และความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานกับผู้ต้องขัง ร่วมกับกิจกรรมและรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ได้กลายเป็นจุดเริ่มของการสร้างการรับรู้ใหม่ที่มีต่อตนเองให้กับผู้ต้องขังในชั้นแรก แต่กระบวนการนี้ยังไม่ได้สิ้นสุดลงทันที หากแต่ยังคงดำเนินต่อเนื่อง และควบคู่ไปกับการกระบวนการของการค้นพบอัตลักษณ์ใหม่ให้กับผู้ต้องขังร่วมด้วย

กระบวนการค้นพบอัตลักษณ์ใหม่ หลังจากลักษณะทางกายภาพของเรือนจำ และทัศนสถาน รวมถึงรูปแบบปฏิสัมพันธ์ และความสัมพันธ์ระหว่างกันได้ช่วยสร้างการรับรู้ใหม่ให้กับผู้ต้องขังในเบื้องต้นแล้ว กระบวนการค้นพบอัตลักษณ์ใหม่ก็ค่อย ๆ เกิดขึ้นคาบเกี่ยวกัน โดยการใช้การทำงานตามกองงาน หรือฐานการเรียนรู้ ร่วมกับการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันกับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน และเพื่อนผู้ต้องขัง ตลอดจนครอบครัว และชุมชนเข้ามาสนับสนุน ซึ่งการฝึกทักษะอาชีพนั้นมีลักษณะสำคัญ คือ การเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการหนุนเสริมต้นทุนเดิม และการเสริมสร้างต้นทุนใหม่ให้กับผู้ต้องขัง หรือกล่าวได้ว่า กระบวนการดังกล่าวนี้จะช่วยนำพาให้ผู้ต้องขังได้มีโอกาสเรียนรู้ และค้นพบอัตลักษณ์ใหม่ของตนเองขึ้นมา ซึ่งจะใช้ในการกลบ หรือต่อกรกับอัตลักษณ์ของการเป็นผู้ต้องขังอันเป็นอัตลักษณ์ที่ไม่พึงประสงค์ให้หมดลง

กระบวนการทั้งสองนี้ถือเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้น และส่งผลต่อกันตลอดเวลา ดังนั้นการต้องโทษของผู้ต้องขังจึงผูกติดอยู่กับกระบวนการทั้งสองไปจนกว่าการต้องโทษจะสิ้นสุดลง

3. ปัจจัยสนับสนุนที่ส่งผลต่อความสำเร็จของนโยบายคีนคนดีสู่สังคม

ความสำเร็จของนโยบายคีนคนดีสู่สังคมในด้านการเตรียมความพร้อมผู้ต้องชังก่อนปล่อยขึ้นอยู่กับปัจจัยสนับสนุน 6 ตัว คือ นโยบาย แนวทางและกิจกรรมภายใต้นโยบาย ความพร้อมของเรือนจำ ลักษณะของผู้นำและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน ลักษณะผู้ต้องชัง และความร่วมมือจากภาคส่วนต่าง ๆ ในชุมชน ซึ่งจากปัจจัยทั้งหมด สามารถนำมาสรุปลักษณะสำคัญได้ดังต่อไปนี้

1. นโยบายที่ชัดเจน ไม่คลุมเครือ และแนวทางนโยบายที่มีการวางระบบ และรูปแบบที่สอดคล้องกับนโยบาย ลักษณะเรือนจำ และทัณฑสถาน ตลอดจนลักษณะของชุมชน

นโยบายที่เกิดขึ้นจะต้องมีการแสดงให้เห็นถึงกรอบแนวคิดหลักที่อยู่เบื้องหลังนโยบายอย่างชัดเจน และแนวทางการปฏิบัติ กิจกรรมที่สอดคล้องกับนโยบาย เพื่อให้เรือนจำ และทัณฑสถานใช้เป็นกรอบหลักสำหรับการดำเนินงานเพื่อให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับนโยบาย และกระบวนการนี้ในการแก้ไขฟื้นฟู และส่งเสริมการกลับสู่สังคมของผู้ต้องชัง ตลอดจนนโยบาย และแนวทางจะต้องมีความสอดคล้องกับอัตลักษณ์ของเรือนจำ และทัณฑสถาน รวมถึงอัตลักษณ์ของชุมชนที่เรือนจำ และทัณฑสถานตั้งอยู่

2. ผู้นำ และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานที่มีความตั้งใจ มุ่งมั่นทุ่มเทต่อการดำเนินงานตามนโยบาย

บุคลากรในเรือนจำถือเป็นกลุ่มคนที่มีบทบาทสำคัญต่อความสำเร็จของนโยบาย และการเข้าถึงสิทธิ และโอกาสของผู้ต้องชัง โดยเฉพาะผู้นำองค์กรถือได้ว่าเป็นแกนนำสำคัญในการสร้างขวัญและกำลังใจ ตลอดจนการเป็นต้นแบบให้กับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน และผู้ต้องชังในการพัฒนาตนเองจากการทำงานให้เกิดขึ้น รวมทั้งความสามารถในการร่วมกันเป็นทีมในการจัดการกับปัญหา และอุปสรรคขัดขวางต่อการดำเนินงาน เพื่อให้การดำเนินงานไม่สะดุด และสามารถทำให้การดำเนินงานสามารถก้าวต่อไปได้อย่างมั่นคง รวมทั้งการนำไปสู่การทบทวนถึงนโยบาย และแนวทางปฏิบัติของกรมราชทัณฑ์ให้มีความเหมาะสมกับสถานการณ์ความเป็นจริงให้ได้มากที่สุด ซึ่งถือเป็นการสร้างคุณค่าให้กับนโยบาย และประโยชน์สูงสุดที่จะเกิดแก่ผู้ต้องชัง และผู้พ้นโทษสมควรจะได้รับได้อย่างแท้จริง

3. ความสามารถในการแปลงนโยบายไปสู่การปฏิบัติ ที่เด่นชัด คือ การใช้นโยบาย และแนวทางสนับสนุนของนโยบายมาใช้ร่วมกับความเป็นอัตลักษณ์ของเรือนจำ และทัณฑสถานในการที่จะรับ ปรับเปลี่ยน และคิดค้นการดำเนินงานที่อยู่บนต้นทุนทางสังคมที่ตนมี ซึ่งมีประเด็นสำคัญ คือ

- การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของบุคลากรภายในเรือนจำทั้งเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน และผู้ต้องขัง เนื่องจากการมีส่วนร่วม ไม่ว่าจะเป็นการร่วมกันคิด หรือร่วมกันลงมือทำจะช่วยสร้างจิตสำนึกที่ดีที่มีต่อการทำงาน การตระหนักในคุณค่าของตนเอง และความเป็นเจ้าของร่วมกัน ซึ่ง จะเกิดดีต่อการการทำงาน และทุกชิ้นงานที่เกิดขึ้น รวมทั้งยังขยายความไปถึงการอยู่ร่วมกันอย่าง ปกติสุขบนสัมพันธภาพที่ไม่เป็นทางการระหว่างกัน อันจะเกิดผลดีต่องานการควบคุม และการใช้ ชีวิตร่วมกันอีกด้วย

- การบริหารจัดการที่เหมาะสมกับกำลังทรัพยากรของตน ทั้งในเรื่องบุคลากร ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน และผู้ต้องขัง และงบประมาณที่ได้รับการจัดสรร ตลอดจนอัต ลักษณะของเรือนจำ และทัณฑสถาน รวมทั้งชุมชนบริเวณที่ตั้ง

- ความสามารถในการระดมทรัพยากร ความสามารถในการสนับสนุนเป็นส่วนสำคัญ เพราะแม้เรือนจำ และทัณฑสถานอาจประสบปัญหากับความจำกัดไม่ว่าจะด้านใดก็ตาม แต่สิ่งที่ ต้องเกิดขึ้นสำหรับการดำเนินงาน คือ การแสวงหาทางออกเชิงบวกจากการค้นหา และระดมทรัพยากร ที่มีอยู่ในเรือนจำ และชุมชนออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินงานได้อย่างเหมาะสม ซึ่ง ความสามารถในการสนับสนุนที่มีความจำเป็นทั้งในส่วนการลดข้อจำกัด ตลอดจนการนำไปสู่การพัฒนา และสร้างจุดแข็งให้กับเรือนจำ และทัณฑสถาน รวมทั้งการมีภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามาเป็นแนวร่วม ในการสนับสนุนการดำเนินร่วมด้วย

- การประสานความร่วมมือจากการฝึกทักษะอาชีพ เนื่องจากการดำเนินชีวิตของ ผู้ต้องขังระหว่างต้องโทษได้หลอมรวมกับการทำงาน หรือการฝึกทักษะอาชีพ ดังนั้น การ ดำเนินงานจึงต้องใช้การฝึกทักษะอาชีพเป็นฐานสำคัญในการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างเจ้าหน้าที่ ผู้ปฏิบัติงาน และผู้ต้องขัง ซึ่งวิธีที่มีความเหมาะสม คือ การทำงานที่อยู่บนฐานของการผลิตร่วมกัน รวมถึงการใช้การดำเนินงานในส่วนนี้เป็นตัวตั้งในการเปิดโอกาสให้ประชาชน และภาคส่วนต่าง ๆ ใน ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับการดำเนินงานของเรือนจำ และผู้ต้องขัง จึงจะนับเป็นความสามารถใน การจัดสรรทรัพยากรที่มีความเหมาะสม และลงตัว

4. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในชุมชนให้เกิดขึ้น โดยเฉพาะการเชื่อมโยงทุกภารกิจ งานของเรือนจำให้เข้ากับวิถีชีวิต และความเป็นอยู่ของชุมชน ตลอดจนการแสวงหาแนวทางในการ สร้างจุดร่วมในการดำเนินงานให้เกิดขึ้น ความสามารถในการสนับสนุนนอกจากจะทำให้เรือนจำมีเครือข่าย ในการทำงานแล้ว ยังทำให้เรือนจำสามารถเรียนรู้ที่จะปรับเปลี่ยนการดำเนินงานให้มีความ เหมาะสมกับความเป็นชุมชน การดำเนินงานที่สะท้อนถึงความสอดคล้องกับความเป็นพื้นที่ถิ่นของ ชุมชนที่เรือนจำจัดตั้ง สิ่งเหล่านี้นอกจากจะช่วยให้เรือนจำสามารถพัฒนา และสร้างอัตลักษณ์

ให้กับตนเองได้แล้วนั้น ยังหมายถึง ความร่วมมือ และความมั่นคงที่จะเกิดขึ้นกับเรือนจำ และทัณฑสถานในการอยู่ร่วมกันกับชุมชน และความยั่งยืนของนโยบายคืนคนดีสู่สังคม

4. ปัญหาอุปสรรคที่ส่งผลกระทบต่อการดำเนินงานภายใต้นโยบายคืนคนดีสู่สังคม

1. นโยบายขาดความครอบคลุม และชัดเจนในส่วนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิง ในเรือนจำ และทัณฑสถานเปิด

นโยบายในส่วนนี้ยังคงขาดแนวทางการดำเนินงานที่ครอบคลุม และชัดเจนเพียงพอ คือ ปัญหาในเรื่องกฎระเบียบที่ยังคงขาดการมองปัญหาอย่างเท่าทัน และครอบคลุมต่อสถานการณ์ความเป็นจริงที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงที่มากับตัวนโยบาย อย่างกรณีการเกิดขึ้นของ ศูนย์เตรียมการปลดปล่อยสำหรับผู้ต้องขังหญิง แม้จะเป็นนโยบายที่มีความเหมาะสมในการสร้างความเท่าเทียมให้กับผู้ต้องขังหญิง แต่กลับพบว่า นโยบายยังขาดแนวทางการปฏิบัติรองรับอย่างเหมาะสม คือ ยังคงใช้กฎระเบียบเดิม คือ กฎระเบียบสำหรับผู้ต้องขังชายมาใช้ในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิง

รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในเรือนจำ และทัณฑสถานที่ได้กลายเป็นอุปสรรคขัดขวาง และสร้างความยากลำบากให้กับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในส่วนการดำเนินงานในศูนย์เตรียมการปลดปล่อยสำหรับผู้ต้องขังหญิง ซึ่งส่งผลถึงประเด็นการเข้าถึงสิทธิ และโอกาสของผู้ต้องขังหญิงร่วมด้วย

2. เจ้าหน้าที่ระดับกรมราชทัณฑ์ และเจ้าหน้าที่ระดับเรือนจำ ทัณฑสถานยังขาดความเข้าใจต่อกฎระเบียบ และการมองปัญหาที่ตรงกัน

นโยบาย และแนวทางปฏิบัติบางส่วนยังไม่สามารถสร้างความเห็นพ้องที่มีต่อนโยบาย หรือแนวทางปฏิบัติที่มีต่อนโยบายได้ให้เกิดกับเจ้าหน้าที่ในกรมราชทัณฑ์ และเจ้าหน้าที่ในเรือนจำ และทัณฑสถานอย่างลงตัว เช่น ประเด็นเรื่องการทำงานสาธารณะนอกบริเวณเรือนจำของผู้ต้องขังหญิง นอกจากนั้นยังหมายถึง การขาดการสื่อสาร และความเข้าใจที่ชัดเจนต่อกันที่มีต่อการดำเนินงาน และการมองเห็นปัญหาที่เกิดขึ้น จนก่อให้เกิดความคิดเห็นที่ไม่ตรงกัน อย่างเช่น ประเด็นในเรื่องเงินทุนประกอบอาชีพ ที่ต่างมองว่า การที่ผู้ต้องขังไม่สามารถเข้าถึงสวัสดิการส่วนนี้ได้เป็นปัญหาที่เกิดจากการดำเนินงานของอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งการข้อสรุปเหล่านี้ไม่ได้ย่อมกระทบต่อการดำเนินงาน การแสวงหาความร่วมมือ และสัมพันธภาพที่ดีระหว่างกันที่สมควรจะเกิดขึ้นในการนำนโยบายไปสู่เป้าหมายร่วมกัน และในท้ายสุดของปัญหาย่อมนำมาสู่การเข้าไม่ถึงสวัสดิการของผู้ต้องขัง และผู้พ้นโทษ ปัญหาในลักษณะนี้นับเป็นช่องว่างสำคัญที่ไม่

ควรปล่อยปละละเลยให้เกิดขึ้นในการดำเนินงานร่วมกัน เพราะนอกจากจะส่งผลกระทบต่อ การดำเนินงานร่วมกัน ยังหมายถึงการทำลายความเชื่อมั่นของผู้ต้องขัง และสังคมโดยรวมที่มีต่อ ภาพลักษณ์ของงานราชทัณฑ์

3. การขาดความร่วมมือจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ในกรณีการจัดทำเครือข่ายสังคมสงเคราะห์ในงานราชทัณฑ์ร่วมกับองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นยังคงประสบกับปัญหา จากการขาดความร่วมมือในการดำเนินงานร่วมกัน อย่างจริงจัง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหลายแห่งยังคงเพิกเฉยต่อบັນที่กข้อตกลงร่วมกัน หรือ การที่ไม่สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างต่อเนื่อง สิ่งนี้ได้กลายเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนารูปแบบ ในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง และความต้องการที่จะสร้างจิตสำนึก ความรับผิดชอบในการดูแล ผู้ต้องขังให้เกิดขึ้นในชุมชนในการเข้ามารองรับการดำเนินงานของเรือนจำ และทัณฑสถาน และ สิ่งสำคัญคือ เป็นการทำให้ผู้ต้องขัง และผู้พ้นโทษขาดหลักประกันความมั่นคงในการดำเนินชีวิตไป อย่างน่าเสียดาย

4. การขาดการจัดทำระบบในการติดตามช่วยเหลือผู้พ้นโทษที่เป็นรูปธรรม

กรมราชทัณฑ์ยังขาดระบบการติดตาม และช่วยเหลือผู้พ้นโทษที่ชัดเจน ยังคงเป็น เพียงการสงเคราะห์ช่วยเหลือ และติดตามในเบื้องต้น เช่น การเยี่ยมบ้าน การให้คำปรึกษาทาง โทรศัพท์ ซึ่งทำให้การส่งเสริมการกลับสู่สังคมให้กับผู้ต้องขังขาดความต่อเนื่อง และส่งผลกระทบ ต่อการดำเนินชีวิตของผู้พ้นโทษ เช่น ปัญหาในการปรับตัว ปัญหาการมีรายได้ การมีงานทำ สิ่งเหล่านี้นอกจากจะนำความยากลำบากให้กับผู้พ้นโทษ ตลอดจนครอบครัวผู้ต้องขังแล้วนั้น ยังเท่ากับเป็นการทำให้โอกาสในการกลับเข้าสู่วงจรของการกระทำผิดมีสูงมากขึ้นด้วย รวมทั้ง ยังทำให้กระบวนการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังมีอาจดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง และบรรลุเป้าหมายของ นโยบายได้อย่างแท้จริง

5. การดำเนินงานในรูปแบบเครือข่ายยังขาดแนวทางการบูรณาการร่วมกัน

การดำเนินงานในลักษณะการประสานความร่วมมือจากภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคม ในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง และผู้พ้นโทษของกรมราชทัณฑ์ แม้จะมีการรูปแบบการดำเนินงานไว้อย่าง หลากหลาย แต่กลับพบว่า การดำเนินงานยังขาดการหาจุดร่วมที่ตรงกันได้อย่างชัดเจน ซึ่งแสดง ถึงการขาดความสามารถในการเชื่อมต่อ และบูรณาการการดำเนินงานร่วมกัน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ การดำเนินงานในแต่ละส่วนของสังคมยังคงเป็นไปลักษณะของการแยกส่วน ทั้งที่ในความเป็นจริง มีหน่วยงานหลายส่วนในสังคมทั้งในระดับประเทศ และระดับชุมชนต่างมีหน้าที่ความรับผิดชอบ กับกลุ่มเป้าหมายกลุ่มเดียวกัน แม้ในภาพรวมจะมีความพยายามในการแสวงหาเครือข่าย

ในการดำเนินงานอยู่ตลอดเวลาก็ตาม แต่ก็ยังไม่สามารถทำให้การดำเนินงานร่วมกันปรากฏให้เห็นผลได้เท่าที่ควร

6. กิจกรรมเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยในเรือนจำ และทัณฑสถานเปิดยังขาดรายละเอียดที่ชัดเจนเมื่อเทียบกับลักษณะของเรือนจำ และทัณฑสถาน รวมทั้งระยะเวลาในการต้องโทษของผู้ต้องขัง

การที่การดำเนินงานการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยภายในเรือนจำ และทัณฑสถานเปิด ในรูปแบบของศูนย์เตรียมการปลดปล่อย และศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงมีลักษณะเฉพาะ คือ การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยที่ต้องแนบติดไปกับวิถีชีวิตของผู้ต้องขังตลอดระยะเวลาของการต้องโทษ ดังนั้น เมื่อเปรียบเทียบกับแนวทางการดำเนินงานของกรมราชทัณฑ์ที่เป็นเพียงการกล่าวถึงการจัดกิจกรรมในเวลา 1 เดือน จึงดูเหมือนอาจจะยังไม่เพียงพอ และขาดความเหมาะสมกับลักษณะการดำเนินงานของเรือนจำ และทัณฑสถานที่อาจกลายเป็นอุปสรรคในการดำเนินงานให้กับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานตามมา

7. การเชื่อมโยงผู้ต้องขังกับครอบครัวยังคงมีความยากลำบาก

กิจกรรมในการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังในส่วนของ การตั้งครอบครัวผู้ต้องขังให้เข้ามามีส่วนร่วม หรือเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ต้องขัง กับครอบครัวผู้ต้องขังให้เกิดขึ้น ทั้งนี้ เพื่อดำรงไว้ซึ่งความเป็นครอบครัวให้กับผู้ต้องขังยังขาดความหลากหลาย และช่องทางในการเข้าร่วมกิจกรรม ในส่วนนี้ปรากฏเด่นชัด คือ กิจกรรมการเยี่ยมญาติ แต่ก็ยังพบว่า ถึงแม้การเยี่ยมญาติจะมีการพัฒนาไปในหลายรูปแบบเพื่อให้ตอบสนองต่อความต้องการของผู้ต้องขัง และครอบครัว แต่ก็ยังไม่สามารถดำเนินไปได้จากเต็มที่ เนื่องจากการขาดการสร้างช่องทางในเข้าถึงบริการร่วมด้วย เช่น ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ครอบครัวผู้ต้องขังที่ประสบภาวะยากลำบากไม่สามารถเข้าถึงการดำเนินงาน หรือบริการที่เรือนจำ และทัณฑสถานจัดขึ้น ซึ่งเท่ากับการทำให้ผู้ต้องขัง และครอบครัวผู้ต้องขังสูญเสียโอกาสในการเข้ารับบริการ และการดำรงสัมพันธภาพของความเป็นครอบครัวลง

แนวทาง และข้อเสนอแนะต่อการพัฒนานโยบายคืนคนดีสู่สังคม ในส่วนการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อย ให้เกิดความเหมาะสม และยั่งยืน

1. กรมราชทัณฑ์ต้องทำให้นโยบายคืนคนดีสู่สังคมมีความชัดเจนให้มากยิ่งขึ้น ทั้งใน ส่วนแนวคิด และแนวทางในการดำเนินงาน โดยการทบทวน และให้นำหนักอย่างเหมาะสมในการ

ที่จะบอกกล่าวสังคม และการสื่อสารไปยังเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในทุกระดับ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน รวมทั้งการปรับปรุง หรือแก้ไขกฎระเบียบในบางประเด็นที่แสดงถึงความขัดแย้งทางแนวความคิด/กระบวนการที่อยู่ที่เบื้องหลังนโยบาย จนกลายเป็นอุปสรรคขัดขวางต่อการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในเรือนจำ และทัณฑสถาน เช่น การสร้างความชัดเจนต่อมุมมองที่มีต่อผู้ต้องขัง และผู้พ้นโทษที่มุ่งเน้นประเด็นในเรื่องสิทธิ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มากกว่าการสงเคราะห์ช่วยเหลือแต่เพียงอย่างเดียว ประเด็นในเรื่องการดำเนินงานในเรือนจำ และทัณฑสถานระบบเปิด ประเด็นการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิง เป็นต้น

2. การพัฒนา และส่งเสริมแนวความคิดในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อย ในเรือนจำ และทัณฑสถานเปิดในรูปแบบของศูนย์เตรียมการปลดปล่อย หรือศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงให้เกิดการขยายครอบคลุมทั่วประเทศ

การพัฒนาแนวความคิด และแนวทางการปฏิบัติดังกล่าว คือ การพัฒนาแนวความคิดในเรื่องสิทธิ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ตลอดจนการดำเนินงานที่มุ่งให้ผู้ต้องขังตระหนักในคุณค่าที่มีอยู่ในตัวเอง ซึ่งการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยในลักษณะของศูนย์เตรียมการปลดปล่อย และศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงถือได้ว่ามีแนวคิด และการปฏิบัติที่สอดคล้องกับแนวคิดดังกล่าวได้เป็นอย่างดี ดังนั้น การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยในลักษณะนี้ จึงเป็นวิธีการเตรียมความพร้อมที่ถือได้ว่าดีที่สุดขณะนี้ ดังนั้น จึงสมควรทำให้ผู้ต้องขังทุกคนได้มีโอกาสเข้าสู่การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยในเรือนจำ และทัณฑสถานเปิดในรูปแบบดังกล่าว และการที่จะทำให้แนวคิด และแนวทางปฏิบัติดังกล่าวเกิดการขยายผลไปยังเรือนจำ และทัณฑสถานอื่น ๆ ทั่วประเทศ อาจสามารถเกิดขึ้นได้ใน 2 รูปแบบ คือ

1. การขยายผลบนพื้นที่เปิด คือ การทำให้เรือนจำ และทัณฑสถานระบบเปิดทั่วประเทศพัฒนาการดำเนินงานไปสู่รูปแบบของการเป็นศูนย์เตรียมการปลดปล่อย หรือศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง คือ เป็นการใช้ลักษณะของการเป็นเรือนจำ และทัณฑสถานระบบเปิดมาทำการต่อยอดการดำเนินงาน หรือทำการเปิดศูนย์ทั้งสองลักษณะนี้ขึ้นในพื้นที่ใหม่

2. การสร้างพื้นที่เปิดในพื้นที่ปิด คือ การทำให้เรือนจำ และทัณฑสถานทั่วไปที่เป็นระบบปิดทั่วประเทศมีพื้นที่ส่วนหนึ่งที่มีลักษณะการดำเนินงาน และการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง เช่นเดียวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในรูปแบบของศูนย์เตรียมการปลดปล่อย หรือศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงที่แยกเป็นเอกเทศในบริเวณเรือนจำ และทัณฑสถานเดิม รูปแบบดังกล่าวนี้จะสามารถลดปัญหาความจำกัดของงบประมาณ และบุคลากรลงได้ในระดับหนึ่ง

ซึ่งกรมราชทัณฑ์สามารถใช้รูปแบบดังกล่าวนี้ได้ 2 แนวทาง คือ

แนวทางที่ 1 การดำเนินงานในเรือนจำ และทัณฑสถานเปิดอาจใช้สำหรับเป็นจุดเริ่มต้นให้กับการดำเนินงานในช่วงแรก และสามารถทำการยุบยกเลิกลงได้เมื่อกรมราชทัณฑ์สามารถขยายผลไปยังเรือนจำ และทัณฑสถานเปิดได้ครอบคลุมทั่วประเทศ การดำเนินงานในลักษณะนี้จะส่งผลดีในแง่ของการสร้างความพร้อมทั้งในการจัดสรรงบประมาณ และบุคลากร ก่อนที่การเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยจะพัฒนาไปยังรูปแบบของศูนย์เตรียมการปลดปล่อย และศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงอย่างเต็มรูปแบบ ซึ่งจะส่งผลให้การจัดกิจกรรมการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อย ซึ่งเป็นกระบวนการสุดท้ายในการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังในเรือนจำ และทัณฑสถาน ลดรูปเหลือเพียงรูปแบบเดียว คือ การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยในเรือนจำ และทัณฑสถานเปิด กล่าวคือ เมื่อผู้ต้องขังได้ต้องโทษมาในเรือนจำ และทัณฑสถานทั่วไปมาเป็นเวลาหนึ่ง และเข้าเกณฑ์ตามกฎระเบียบการเข้าร่วมในกิจกรรมการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย ผู้ต้องขังก็สามารถเข้าสู่การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยในเรือนจำ และทัณฑสถานระบบเปิดในลักษณะของศูนย์เตรียมการปลดปล่อย และศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงได้ในทันที

แนวทางที่ 2 การคงรูปแบบการดำเนินงาน คือ การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังยังคงรูปแบบของการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยในพื้นที่ของการเป็นเรือนจำ และทัณฑสถานระบบเปิดขึ้นในเรือนจำ และทัณฑสถานระบบปิดก็ยอมได้ หากกรมราชทัณฑ์มองเห็นว่าเป็นรูปแบบที่มีความเหมาะสมกับทรัพยากร และความสามารถในการบริหารจัดการมากกว่า

สำหรับในทั้งสองแนวทาง หากการดำเนินในลักษณะนี้ได้เกิดการยุบเลิกเพื่อเข้าสู่การเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยในศูนย์เตรียมการปลดปล่อย หรือศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงอย่างเต็มรูปแบบแล้ว เรือนจำ และทัณฑสถานอาจทำให้พื้นที่ส่วนนี้กลายเป็นส่วนสนับสนุนอย่างหนึ่งให้กับการดำเนินงาน และการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังขึ้นก็ยอมได้ เช่น การจัดเป็นพื้นที่ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ การจัดทำเป็นสวนสาธารณะเล็ก ๆ หรือใช้เป็นพื้นที่ในการเยี่ยมญาติแบบใกล้ชิดขึ้น ทั้งนี้ เพื่อเป็นการสร้างความผ่อนคลายให้กับการต้องโทษ หรือการใช้พื้นที่ในการสร้างเสริมทางบวกในการปรับพฤติกรรมให้กับผู้ต้องขัง เช่น การสร้างเกณฑ์ความประพฤติให้กับผู้ต้องขังในการเข้าใช้บริการในพื้นที่

3. การทบทวนแนวคิด กฎระเบียบ และแนวทางในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำ และทัณฑสถานเปิด

การทบทวนจะต้องเป็นไปอย่างเร่งด่วน และอย่างระมัดระวัง เนื่องจากประเด็นดังกล่าวขาดการทบทวนมาเป็นเวลานาน และมีความละเอียดอ่อนที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเรื่องเพศสภาพที่ส่งผลกระทบต่อการเข้าถึงสิทธิ และโอกาสที่สมควรจะได้รับอย่างเท่าเทียมกันระหว่าง

การเป็นผู้ต้องขังหญิง และผู้ต้องขังชาย สำหรับประเด็นที่สมควรหยิบยก และแสวงหาแนวทางร่วมกัน ได้แก่

3.1 การสร้างความชัดเจนของแนวคิด กฎระเบียบ และแนวทางในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำ และทัณฑสถานเปิด เพื่อเป็นการขจัดกฎระเบียบ และแนวทางปฏิบัติที่แสดงถึงการสร้างความเหลื่อมล้ำระหว่างผู้ต้องขังหญิงกับผู้ต้องขังชายให้หมดลง เช่น การทำให้กฎระเบียบ และแนวทางปฏิบัติครอบคลุม และเอื้อประโยชน์ต่อการทำงานของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน และการเข้าถึงสิทธิประโยชน์แก่ผู้ต้องขังหญิง การเร่งทบทวนการนำเอากฎระเบียบ และแนวทางในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังชายมาใช้ร่วมกันกับผู้ต้องขังหญิง และการแสวงหากฎระเบียบ และแนวทางปฏิบัติที่ต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างความเป็นผู้หญิง และผู้ชายของผู้ต้องขัง

3.2 การขยายแนวความคิด และแนวทางในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำ และทัณฑสถานเปิด ซึ่งปัจจุบันมีเพียงแห่งเดียว คือ เรือนจำชั่วคราวแคน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ ให้เกิดการขยาย และครอบคลุมทั่วประเทศ เพื่อมิให้นโยบายเป็นเพียงการรองรับ และเอื้อประโยชน์ให้กับแต่เพียงผู้ต้องขังชายแต่เพียงอย่างเดียว

การทบทวน และการขยายผล นอกจากจะเป็นการสร้างพื้นที่ และลดการสูญเสียสิทธิ และโอกาสให้กับผู้ต้องขังหญิงแล้ว ยังเกิดผลดีในแง่ของการสกัดกั้นมิให้วัฒนธรรมแห่งการเลือกปฏิบัติเกิดขึ้นในกลุ่มผู้ต้องขังโอกาสอันเกิดจากกระบวนการยุติธรรมด้วยกันเองร่วมด้วย คือ การเลือกปฏิบัติอันเกิดจากความแตกต่างในเพศสภาพของความเป็นผู้ต้องขัง เพราะหากกรมราชทัณฑ์ หรือสังคมยังคงขาดความตระหนัก และการขาดการทบทวนในประเด็นดังกล่าวอย่างจริงจังแล้วนั้น ก็จะทำให้เป็นการส่งเสริมให้วัฒนธรรมแห่งการเลือกปฏิบัติยังคงดำรงอยู่ในสังคมไทยในทุกระดับ จนทำให้ท้ายที่สุด ผู้ต้องขังหญิงต้องกลายเป็นบุคคลด้อยโอกาสซ้ำซ้อน คือ ด้อยโอกาสจากกระบวนการยุติธรรม และด้อยโอกาสจากความเป็นผู้หญิงในกระบวนการยุติธรรม

4. การกระตุ้นจิตสำนึกที่มีต่อนโยบาย และส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพ และความสามารถให้กับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในทุกระดับ

การให้ความรู้ และการจัดฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน ทั้งในแง่ของการสร้างความเข้าใจในกระบวนการที่มีอยู่เบื้องหลังนโยบาย และแนวทางในการปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อสร้างองค์ความรู้ และความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกัน ตลอดจนการเสริมสร้างทัศนคติเชิงบวกที่มีต่อนโยบาย ต่อหน่วยงาน ต่อตัวเอง และต่อผู้ต้องขัง ตลอดจนผู้พ้นโทษ ครอบครัวผู้ต้องขัง และภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคมให้เกิดขึ้น และสำหรับในแง่ของการสร้าง และพัฒนาศักยภาพความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ให้เกิดขึ้น เช่น การสร้างระบบฝึกอบรม และปฏิบัติงานให้กับเจ้าหน้าที่

ผู้ปฏิบัติงานเข้าใหม่ และการเตรียมความพร้อมให้กับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานก่อนการเกิดขึ้นของนโยบาย หรือ แนวทางปฏิบัติใหม่ ๆ ในงานราชทัณฑ์เพื่อสร้างความพร้อมทั้งด้านทัศนคติ และทักษะให้เกิดขึ้นก่อนการปฏิบัติงานจริงอย่างจริงจังในทุกโครงการ พร้อมทั้งการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการให้มีความหลากหลาย และสอดคล้องกับแนวทางการดำเนินงานขึ้นอย่างต่อเนื่องทั้งจากบุคลากรในกรมราชทัณฑ์ และจากบุคลากรจากหน่วยงาน หรือภาคส่วนอื่น ๆ ในสังคม ให้เกิดขึ้นทั้งในระดับกรมราชทัณฑ์ และระดับเรือนจำ และทัณฑสถาน

ทั้งนี้ รวมถึงการมีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงาน ทั้งในส่วนเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในกรมราชทัณฑ์ ส่วนเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในเรือนจำ และสถานทัณฑสถาน และระหว่างเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานทั้งสองส่วน เพื่อสร้างการรับรู้ที่มีต่อนโยบาย และแนวทางในการปฏิบัติที่เหมาะสมร่วมกัน ซึ่งถือเป็นวิธีการที่จะช่วยให้เกิดการถ่ายโอนองค์ความรู้ และทักษะในการปฏิบัติที่ดีระหว่างกัน รวมทั้งการส่งเสริมการศึกษาดูงานระหว่างเรือนจำ และทัณฑสถาน ระหว่างกรมราชทัณฑ์กับหน่วยงาน และภาคส่วนอื่น ๆ ในสังคม และขยายกว้างไปยังการศึกษาดูงานระหว่างประเทศ ซึ่งจะเป็นการเปิดประสบการณ์ที่จะก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับหน่วยงานของตนเองต่อไป

พร้อมกันนั้นยังจะต้องมีการพัฒนาระบบสนับสนุนการดำเนินงานเพื่อสร้างขวัญ และกำลังใจให้กับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน เช่น การพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับเจ้าหน้าที่ การพิจารณาให้รางวัลตอบแทนความพยายามให้กับเรือนจำ ทัณฑสถาน และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในรายการนี้ รวมทั้งการติดตามดูแลการดำเนินงานจากเจ้าหน้าที่ในระดับกรมราชทัณฑ์อย่างต่อเนื่อง

5. การสร้างจุดร่วมของนโยบาย และแนวทางปฏิบัติที่สอดคล้องกับแนวคิด และวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนที่เรือนจำ และทัณฑสถานตั้งอยู่

จากความสำเร็จของการดำเนินงานในเรือนจำชั่วคราวเขากลิ้ง จ.เพชรบุรี ได้พิสูจน์ให้เห็นว่า การที่นโยบายการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงได้รับการตอบรับจากชุมชน และสามารถกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของจังหวัดได้นั้น อาจมองได้ว่าส่วนหนึ่งเป็นเหตุผลมาจากการที่นโยบายมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวจังหวัดเพชรบุรี คือ การเป็นสังคมเกษตรกรรม วิถีชีวิตของชุมชนส่วนใหญ่จึงผูกติดอยู่กับธรรมชาติ และงานการเกษตรในหลากหลายรูปแบบ ตลอดจนความสนใจของชุมชนที่มีต่อหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้วยแล้ว จึงทำให้เรือนจำกลายเป็นที่สนใจของชุมชนในการเข้ามาศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และยังเสมือนเป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามาสัมผัสกับการดำเนินงานของเรือนจำ ซึ่งนับเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการได้มาของความร่วมมือในสวนงานอื่น ๆ ตามมา

การให้ความสำคัญกับลักษณะ และวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนจึงเป็นสิ่งจำเป็น อย่างหนึ่งที่ยุ้กำหนดนโยบาย และแนวทางปฏิบัติของกรมราชทัณฑ์จะต้องให้ความสำคัญ และเป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่ง เป็นการทำให้นโยบายมีลักษณะที่ได้ประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย คือ เรือนจำ และชุมชน แต่หากการกำหนดนโยบายในลักษณะนี้ในภาพรวมไม่สามารถเกิดขึ้นในอย่าง ครอบคลุม เรือนจำ และทัณฑสถานอาจจะต้องทำการกำหนดนโยบายของตนเองขึ้นมา ซึ่งเป็น วิธีการที่ช่วยให้เรือนจำ และทัณฑสถานได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในชุมชน และยังเป็น วิธีการที่ช่วยให้เรือนจำ และทัณฑสถานสามารถกลายเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนได้ง่ายขึ้น และสิ่งนี้ก็จะช่วยให้เรือนจำ และทัณฑสถานได้รับการสนับสนุนได้อย่างเต็มที่ และต่อเนื่อง

6. การพัฒนารูปแบบ และกิจกรรมในส่วนการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อย ในเรือนจำ และทัณฑสถาน

การพัฒนารูปแบบ และกิจกรรมเพื่อให้เกิดเหมาะสมกับแนวคิดการส่งเสริมการ กลับสู่สังคมของผู้ต้องขังที่ดีที่สุด คือ การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยในเรือนจำ และทัณฑสถาน เปิดในรูปแบบของศูนย์เตรียมการปลดปล่อย และศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ดังนั้นจึงควรทำให้ การเตรียมความพร้อมในลักษณะดังกล่าวเกิดการพัฒนา ทั้งจากการขยายพื้นที่เปิด และการสร้าง พื้นที่เปิดในพื้นที่ปิด รวมทั้งการพัฒนารูปแบบการดำเนินงาน และรายละเอียดของกิจกรรม ดังนี้

6.1 การพัฒนาระบบคัดกรอง คือ การสร้างเกณฑ์กำหนดในการคัดกรองผู้ต้องขัง ในการเข้าสู่กิจกรรมการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยให้มีความชัดเจน และต้องเป็นไปในลักษณะ ที่เอื้อประโยชน์ให้กับผู้ต้องขัง

6.2 ส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมในลักษณะที่ไม่แบ่งแยก คือ กิจกรรมการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยจะต้องไม่แบ่งแยกออกจากการดำเนินชีวิตของผู้ต้องขัง รวมทั้งยังต้องทำให้เกิด การบูรณาการการพัฒนาผู้ต้องขังทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการพัฒนาทักษะอาชีพ ด้านการพัฒนา จิตใจ ด้านการพัฒนาคูณภาพชีวิต และด้านการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยเข้าด้วยกัน และแนบชิด ติดกับวิถีการดำเนินชีวิตของผู้ต้องขังตลอดระยะเวลาของการต้องโทษไปจนกระทั่งปล่อยตัว

6.3 คิดค้นกิจกรรมที่อยู่บนฐานของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน คือ กิจกรรม จะต้องมีการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันให้เกิดขึ้นทั้งใน 3 รูปแบบ คือ

รูปแบบที่ 1 เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานกับผู้ต้องขัง คือ กิจกรรมที่ส่งเสริมการมี ส่วนร่วมระหว่างเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานกับผู้ต้องขัง อันหมายถึง กิจกรรมที่ทั้งสองฝ่ายสามารถทำ การผลิตร่วมกันได้ ทั้งจากการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมกันรับผิดชอบ เพื่อลดความแตกต่าง และช่องว่างอำนาจระหว่างเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน กับผู้ต้องขังให้เหลือน้อยที่สุด พร้อมกับยังเป็นการส่งเสริมสัมพันธภาพอันดีระหว่างกันให้เกิดขึ้น

รูปแบบที่ 2 ผู้ต้องขังกับผู้ต้องขัง คือ กิจกรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมระหว่างผู้ต้องขังกับผู้ต้องขัง โดยมุ่งเน้นการจัดกิจกรรมในลักษณะของกระบวนการกลุ่ม เพื่อให้ผู้ต้องขังมีโอกาสในการรับรู้ และเรียนรู้การใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันกับผู้ต้องขังคนอื่น ๆ ให้เกิดขึ้นตลอดระยะของการต้องโทษ ทั้งในรูปแบบโปรแกรมเฉพาะ และรูปแบบที่ติดอยู่กับการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกัน เช่น โปรแกรมปรับสภาพของเรือนจำชั่วคราวแคว้นอย จ.เพชรบูรณ์ กิจกรรมในแต่ละกองงาน หรือฐานการเรียนรู้ที่ต้องส่งเสริมให้เกิดการทำงานร่วมกันทีม ทั้งการในระดับความคิด และลงมือในการปฏิบัติ

รูปแบบที่ 3 เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน/ผู้ต้องขัง กับครอบครัวผู้ต้องขัง และชุมชน คือ กิจกรรมที่สร้างโอกาสให้ครอบครัวผู้ต้องขัง และชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับการกิจการดำเนินงานของเรือนจำ และการดำเนินชีวิตของผู้ต้องขัง เช่น การพัฒนากิจกรรมที่ส่งเสริมสัมพันธภาพความเป็นครอบครัวให้กับผู้ต้องขัง การส่งเสริมกิจกรรมในรูปแบบของการให้บริการ และการให้ความรู้แก่ชุมชน

จุดร่วมของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันใน 3 รูปแบบ คือ การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้นในทุกระดับ และทุกรูปแบบในการดำเนินงาน รวมถึงกิจกรรมที่เกิดขึ้นจะต้องเป็นกิจกรรมที่คำนึงถึงความเป็นมนุษย์ คือ การมีมิติของการทำงาน และใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันกับคนอื่น ๆ เพื่อพัฒนาทักษะสังคมให้เกิดขึ้นร่วมกับการพัฒนาทักษะอาชีพ

6.4 การแสวงหาเครือข่ายในชุมชนในการเข้ามาสนับสนุนการดำเนินงานของเรือนจำ และทัณฑสถาน ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน สถานศึกษา และสถานประกอบการในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมกับการดำเนินงาน ทั้งจากการประสานความร่วมมือไปยังภาคส่วนต่าง ๆ โดยตรง และจากการออกแบบกิจกรรม หรือแนวทางปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่เอื้อต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ ซึ่งทั้งนี้จะต้องอาศัยความสามารถในการระดมทรัพยากรของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ ร่วมกับความสนใจ และการให้ความสำคัญที่มีต่อผู้ต้องขังจากภาคส่วนต่าง ๆ ในชุมชนร่วมกัน

6.5 การคิดค้นกิจกรรมที่ช่วยในการเสริมสร้างสัมพันธภาพระหว่างผู้ต้องขัง และครอบครัวผู้ต้องขัง เพื่อเพิ่มช่องทางในการติดต่อสื่อสาร และเข้าถึงบริการ เช่น สนับสนุนเงินค่าเดินทางในการเข้าเยี่ยม การคิดค้นกิจกรรมต่าง ๆ รวมทั้งการพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือครอบครัวผู้ต้องขัง โดยการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ในชุมชน เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในพื้นที่ โรงเรียนหรือสถานศึกษาของบุตรผู้ต้องขัง เพื่อทำหน้าที่ในการดูแลร่วมกัน การดำเนินงานในส่วนนี้ได้สะท้อนว่า งานสังคมสงเคราะห์ในงานราชทัณฑ์ ซึ่งเป็นส่วนงานที่มีความเกี่ยวข้องกับการดูแลกลุ่มครอบครัวผู้ต้องขัง

โดยตรงจะต้องเร่งสร้างพื้นที่ให้กับตนเอง โดยการสร้างความเข้มข้นให้กับการดำเนินงานในส่วนนี้ให้มากยิ่งขึ้น

6.6 การขยายพื้นที่การทำงานไปยังการดูแลผู้พันโทษ โดยการพัฒนาระบบติดตาม เช่น การสร้างทีมเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในการทำหน้าที่ในส่วนนี้เป็นการเฉพาะขึ้นในระดับกรมราชทัณฑ์ เพื่อทำหน้าที่ในการดูแลช่วยเหลือผู้พันโทษร่วมกับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในเรือนจำและทัณฑสถานต่าง ๆ การแสวงหาเครือข่ายในสังคมโดยรวม และในชุมชนบริเวณที่ตั้งของเรือนจำในการทำงานร่วมกัน หรือรับช่วงต่อจากเรือนจำ และทัณฑสถาน เพื่อให้การดำเนินงานในการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังเกิดความต่อเนื่อง อันจะส่งผลดีต่อการดำเนินชีวิตของผู้ต้องขังภายหลังพ้นโทษ

7. การพัฒนาการประสานความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคม

กรมราชทัณฑ์จะต้องทำการประสานความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคมให้เกิดขึ้นใน 2 ระดับ คือ ระดับกรมราชทัณฑ์ และระดับเรือนจำ และทัณฑสถาน

7.1 ระดับกรมราชทัณฑ์ เป็นการประสานความร่วมมือของกรมราชทัณฑ์กับภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคมในภาพกว้าง โดยเริ่มจากการประสานความร่วมมือไปยังหน่วยงานของสังคมที่มีจุดร่วมในการดำเนินงานร่วมกัน เช่น กรมพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กรมแรงงาน กรมการปกครองส่วนท้องถิ่น หรือกล่าวคือ เป็นการประสานความร่วมมือระหว่างกรมราชทัณฑ์กับกรมอื่น ๆ ในสังคม ร่วมกับองค์กรภาคธุรกิจต่าง ๆ รวมทั้งสถาบันอุดมศึกษา เป็นต้น ในการสร้างจุดร่วมทางแนวความคิด และแนวทางในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ผู้พันโทษ และขยายไปยังครอบครัวผู้ต้องขังร่วมกัน เพื่อช่วยให้เกิดความคล่องตัวในการดำเนินงาน และส่งผลดีต่อการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในระดับเรือนจำ และทัณฑสถาน ทั้งนี้ ก็เพื่อให้ผู้ต้องขัง และผู้พันโทษเกิดการเข้าถึงสิทธิ และบริการต่าง ๆ ที่มีรองรับอยู่แล้วในสังคมได้อย่างเต็มที่

7.2 ระดับเรือนจำ และทัณฑสถาน เป็นการประสานความร่วมมือของเรือนจำและทัณฑสถานกับภาคส่วนต่าง ๆ ในชุมชน ไม่ว่าภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคธุรกิจ ภาคประชาชน รวมทั้งครอบครัวผู้ต้องขัง ทั้งจากการประสานงานโดยตรง และการใช้กิจกรรมเป็นสื่อกลาง ซึ่งจะต้องอาศัยความสามารถในการค้นหา และความสามารถในการระดมทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนในทุกระดับให้เกิดการนำออกมาใช้อย่างเหมาะสม

8. การจัดทำระบบการจัดการความรู้ในเรือนจำ และทัณฑสถานที่ประสบความสำเร็จ

กรมราชทัณฑ์จะต้องทำการสรุป และถอดบทเรียนการดำเนินงานของศูนย์เตรียมการปลดปล่อย เรือนจำชั่วคราวแควน้อย จ.เพชรบูรณ์ และศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง เรือนจำชั่วคราวเขากลิ้ง จ.เพชรบุรี และในเรือนจำ และทัณฑสถานอื่น ๆ ที่ประสบความสำเร็จใน

การดำเนินงานการเตรียมความพร้อมผู้ต้องชังก่อนปล่อยให้เกิดการสรุปที่ชัดเจน เพื่อใช้เป็นฐานในการพิจารณา และพัฒนาแนวทางในการดำเนินงานไปยังเรือนจำ และทัณฑสถานอื่น ๆ สำหรับการวางรูปแบบที่เหมาะสมกับอัตลักษณ์ของตนเองต่อไป

9. การพัฒนาระบบในการปฏิบัติ ติดตาม และดูแลช่วยเหลือผู้พ้นโทษ

การพัฒนาระบบนี้จะส่งผลดีต่อการสร้างความต่อเนื่องให้กับการดำเนินงานของกรมราชทัณฑ์ และการสร้างหลักประกันในชีวิตให้กับผู้ต้องชัง และผู้พ้นโทษ ซึ่งต้องเกิดจากการพัฒนาระบบงานราชทัณฑ์ และการพัฒนาการประสานความร่วมมือไปยังหน่วยงานต่าง ๆ ในสังคม ทั้งในเชิงวิชาการ และเชิงปฏิบัติการ คือ

9.1 เชิงวิชาการ เป็นการประสานความร่วมมือไปยังนักวิชาการ หรือสถาบันศึกษาทั้งในระดับกรมราชทัณฑ์ และในระดับเรือนจำ และทัณฑสถาน เช่น นักวิชาการท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน สถาบันศึกษาในพื้นที่ เป็นต้น เพื่อการเข้าถึง และรับรู้ถึงสถานการณ์ความเป็นจริงที่เกิดขึ้นแก่ผู้พ้นโทษทั้งในภาพรวม และในแต่ละพื้นที่ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับระบบงานการติดตาม ซึ่งจะนำไปสู่การแสวงหาแนวทางในปฏิบัติต่อผู้ต้องชัง และผู้พ้นโทษได้ตรงกับความเป็นจริง และความต้องการที่แท้จริงให้ได้มากที่สุด ทั้งยังส่งผลต่อประโยชน์ในระยะยาวในการประสานทรัพยากร และการแสวงหาความร่วมมือในพื้นที่ และในภาพรวม

9.2 เชิงปฏิบัติการ เป็นการประสานความร่วมมือไปยังหน่วยงาน และภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคมในทุกระดับ เพื่อให้เกิดการติดตาม และดูแลผู้พ้นโทษร่วมกัน เช่น กรมพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กรมแรงงาน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น องค์การเอกชนต่าง ๆ ภาคประชาชน เป็นต้น เพื่อสร้างโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรที่มีอยู่ในสังคม และชุมชนให้กับผู้พ้นโทษ ตลอดจนสถานประกอบการต่าง ๆ ทั้งในระดับประเทศ และระดับชุมชนเพื่อเป็นการเข้ามารองรับการมีงานทำ หรือการสร้างช่องทางในการเข้าสู่ตลาดแรงงานให้กับผู้พ้นโทษ เป็นต้น

อีกทั้ง นอกจากการพัฒนาระบบในการปฏิบัติ ติดตาม และดูแลช่วยเหลือผู้พ้นโทษ จะอยู่ในลักษณะของการประสานความร่วมมือแล้ว ยังสามารถพัฒนาไปยังการทำงานร่วมกันในลักษณะของการสร้างระบบส่งต่อการดูแลผู้พ้นโทษให้กับหน่วยงานอื่น ๆ อย่างเต็มรูปแบบได้ด้วยเช่นกัน เพื่อเป็นการส่งเสริมการดูแล และแก้ไขฟื้นฟูผู้พ้นโทษให้เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งระบบส่งต่อได้แสดงให้เห็นถึงการถ่ายโอนอำนาจระหว่างเรือนจำ และทัณฑสถานกับชุมชน ทั้งนี้ ระบบการส่งต่ออาจจะเริ่มจากการทำงานในการติดตาม และดูแลผู้พ้นโทษร่วมกันของเรือนจำกับชุมชน และขยายไปเป็นการทำงานของหน่วยงานต่าง ๆ ในชุมชนอย่างเต็มรูปแบบต่อไป

10. การพัฒนาการใช้สื่อประชาสัมพันธ์ และกระแสสังคมในการสร้างจิตสาธารณะ และค่านิยมเชิงบวก

การใช้สื่อประชาสัมพันธ์ และกระแสสังคมเป็นเครื่องมือสำคัญที่กรมราชทัณฑ์ จะต้องเร่งหยิบยกนำมาใช้ให้มากขึ้น สิ่งเหล่านี้จะเป็นช่องทางกลางในการที่จะทำการบอกกล่าว การดำเนินงาน ตลอดจนภาพลักษณ์ในอีกด้านหนึ่งของผู้ต้องขัง และผู้พ้นโทษให้เป็นที่รับรู้ เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง อันจะก่อให้เกิดจิตสาธารณะ และค่านิยมเชิงบวกขึ้นในสังคม ซึ่งนั่น ย่อมหมายถึง การได้มาของความร่วมมือจากภาคส่วนในสังคม การพัฒนาแนวทางในการปฏิบัติที่มีความเหมาะสม และสิ่งสำคัญ คือ การทำให้ผู้ต้องขัง และผู้พ้นโทษเข้าถึงสิทธิ และเป็นที่ยอมรับ ในสังคมมากขึ้น

10.1 การพัฒนาการใช้สื่อประชาสัมพันธ์ในหลากหลายรูปแบบ เช่น สื่อ โทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อวิทยุ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อโฆษณาตามสถานที่สำคัญต่าง ๆ เช่น ห้างสรรพสินค้า ป้ายรถประจำทาง ข้างรถประจำทาง เป็นต้น คือ กรมราชทัณฑ์จะต้องใช้สื่อต่าง ๆ ในการสร้างพื้นที่ให้กับการทำงานของตัวเอง ทั้งในส่วนการนำเสนอภาพลักษณ์ของการเป็น สถาบันแห่งการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง และผู้พ้นโทษขององค์กร การลดภาพลักษณ์อันจำกัด และเป็น ลบที่สังคมมีต่อผู้ต้องขัง ตลอดจนผู้พ้นโทษให้ลดลง โดยการพลิกการนำเสนอภาพลักษณ์ของ ผู้ต้องขัง และผู้พ้นโทษในอีกแง่มุมหนึ่งที่เปิดกว้าง เช่น การเสนอถึงศักยภาพความสามารถของ ผู้ต้องขัง รวมทั้งผู้พ้นโทษ การเสนอความหลากหลายของเหตุปัจจัยในการกระทำความผิดให้ สังคมเกิดการรับรู้ และเข้าใจมากขึ้น

อีกทั้ง การใช้สื่อประชาสัมพันธ์ก็ต้องเป็นไปในลักษณะของการรณรงค์เพื่อ แสวงหาแนวร่วมจากภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคม ให้เป็นไปในลักษณะของการปลูกจิตสำนึก สาธารณะ การลดช่องว่างและความแปลกแยกระหว่างผู้ต้องขัง ผู้พ้นโทษ และครอบครัวผู้ต้องขัง กับสังคมให้แคบลง และเพื่อให้การดำเนินงานขยายวงกว้าง และดำเนินไปได้อย่างมั่นคงจะต้อง เกิดจากการขับเคลื่อนร่วมกันในทุกภาคส่วนในของสังคม อันเป็นสิ่งที่กรมราชทัณฑ์จะต้องให้ ความสำคัญ และเร่งทำการพัฒนา

10.2 การใช้กระแสสังคมในการพัฒนา และปรับปรุงการดำเนินงาน กรมราชทัณฑ์ต้องพยายามใช้กระแสการตื่นตัว การเปลี่ยนแปลง หรือแนวโน้มต่าง ๆ ในสังคมใน การสร้างประโยชน์ต่อการพัฒนา และปรับปรุงการดำเนินงานของตนเองให้เกิดความเหมาะสมอยู่ ตลอดเวลา เช่น การใช้ช่วงเวลาที่งานยุติธรรมของประเทศไทยกำลังแสดงบทบาทในการผลักดัน เกี่ยวกับร่างข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติ สำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงใน เรือนจำ (UN Standard Minimum Rule for the Treatment of Female Inmate) ในการทำการ ทบทวนบทบาทของตัวเอง เพื่อปรับปรุงแนวทางในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงในประเด็นอื่น ๆ ที่ ยังคงเป็นปัญหาตกค้าง และผลักดันให้เกิดแนวทางการปฏิบัติที่มีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น หรือ

ทำหน้าที่ในการเป็นแกนนำในขับเคลื่อน และทำให้ประเด็นการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังกลายเป็นประเด็นทางสังคมขึ้นเอง คือ การทำให้สังคมตระหนักในการดูแลช่วยเหลือผู้ต้องขัง ผู้พ้นโทษ และครอบครัวผู้ต้องขัง โดยการสร้างค่านิยม และกระแสการตื่นตัวทางสังคมให้เกิดขึ้นจากการจัดทำโครงการพิเศษต่าง ๆ ขึ้นมา ร่วมกับการใช้สื่ออย่างหลากหลายในการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ การใช้กระแสสังคมนับเป็นประเด็นที่น่าขบคิดที่จะช่วยให้งานราชทัณฑ์ประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาติดตาม และประเมินผลกระบวนการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยในกลุ่มผู้พ้นโทษ เพื่อเป็นการตรวจสอบความสำเร็จ และปัญหาอุปสรรคของนโยบายในสถานการณ์ความเป็นจริงภายหลังพ้นโทษ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุง และพัฒนาระบบงานราชทัณฑ์
2. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการนำนโยบายคืนคนดีสู่สังคมไปปฏิบัติ หรือการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยไปปฏิบัติระหว่างเรือนจำ และทัณฑสถานระบบปิดกับระบบเปิด เพื่อแสวงหาแนวทางการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยให้เกิดความเหมาะสม
3. ควรมีการศึกษากระบวนการนำนโยบายคืนคนดีสู่สังคมไปปฏิบัติทั้งในภาพรวม และในกรณีศึกษา
4. ควรมีการศึกษาประเด็นเพศสภาพของผู้ต้องขังในนโยบายคืนคนดีสู่สังคม เพื่อเป็นการขยายองค์ความรู้ และแสวงหาแนวทางการปฏิบัติที่เหมาะสมบนความแตกต่าง